

คู่มือการปฏิบัติงาน
กิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน
ภายใต้โครงการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน
ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓

กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม
สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

คู่มือการปฏิบัติงาน
กิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน
ภายใต้โครงการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน
ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓

โดย

นางสาวดวงใจ ตู่คำ

นักวิชาการปฏิรูปที่ดินชำนาญการ

ที่ปรึกษา

นายสุรัชย์ ยุทธชนะ

ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี

กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม
สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
มกราคม ๒๕๖๓

คำนำ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดทำแผนขับเคลื่อนการบริหารจัดการเกษตรกรรมยั่งยืน ๕ รูปแบบ ประกอบด้วย เกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ วนเกษตร เกษตรผสมผสาน และเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) โดยเน้นให้ภาคการเกษตรทำเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม พืชพืชรพยากรธรรมชาติ ตลอดจนเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ส่งผลให้เกษตรกรลดภาระหนี้สิน มีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งถือเป็นการแก้ไขปัญหาและยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับเกษตรกรอย่างยั่งยืน

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ได้รับมอบหมายให้เป็นเจ้าภาพหลักในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน ภายใต้โครงการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของระบบวนเกษตร ตลอดจนปรับเปลี่ยนจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นระบบวนเกษตรแบบพึ่งพาตนเองได้ ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยน้อมนำศาสตร์พระราชา “ไม้ ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง” ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนงาน

สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี โดยกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม จัดทำ “คู่มือการปฏิบัติงานกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน” ภายใต้โครงการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ ขึ้น เพื่อให้ เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. จังหวัด และ เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. ที่เกี่ยวข้อง ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน ได้เข้าใจและปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกันให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ

นางสาวดวงใจ ตู่ดำ
นักวิชาการปฏิรูปที่ดินชำนาญการ
ผู้จัดทำ
มกราคม ๒๕๖๓

สารบัญ

หน้า

๑. ความเป็นมาของกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน	๒
๒. ความหมายของ “วนเกษตร”	๒
๓. รูปแบบของระบบวนเกษตร	๓
๔. ประโยชน์จากการทำวนเกษตร	๗
๕. พื้นที่ดำเนินการ	๘
๖. กลุ่มเป้าหมาย	๘
๗. กรอบแนวคิดกิจกรรมวนเกษตร	๙
๘. Road Map กิจกรรมวนเกษตร	๑๐
๙. แผนงาน/งบประมาณ	๑๑
๑๐. ตัวชี้วัด	๑๑
๑๑. ขั้นตอนการดำเนินงาน	๑๑
๑๒. วิธีนับจำนวนไร่ที่ดำเนินกิจกรรมวนเกษตร	๑๕
ภาคผนวก	๑๖
แนวทางบริหารจัดการปัจจัยการผลิตตามกระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง	๑๗
บรรณานุกรม	๑๘

“...สมควรที่จะปลูกแบบป่าสำหรับใช้ไม้หนึ่ง
ป่าสำหรับใช้ผลหนึ่ง ป่าสำหรับใช้เป็นฟืนอย่างหนึ่ง
อันนี้แจกออกไปเป็นกว้างๆ ใหญ่ๆ การที่จะปลูกต้นไม้
สำหรับได้ประโยชน์ดังนี้ ในคำวิเคราะห์ของกรมป่าไม้
รู้สึกว่าจะไม่ใช่ป่าไม้ จะเป็นสวนมากกว่าเป็นป่าไม้
แต่ว่าในความหมายของการช่วยเพื่อต้นน้ำลำธารนั้น
ป่าไม้เช่นนี้จะเป็นสวนผลไม้ก็ตาม หรือเป็นสวนไม้พุ่ม
ก็ตาม นั้นแหละเป็นป่าไม้ที่ถูกต้อง เพราะทำหน้าที่
เป็นป่า คือเป็นต้นไม้และทำหน้าที่เป็นทรัพยากร
ในด้านสำหรับเป็นผลที่มาเป็นประโยชน์
แก่ประชาชนได้...”

พระราชดำรัสบางตอนเกี่ยวกับป่า ๓ อย่าง โยชน์ ๔ อย่าง
ณ โรงแรมริศคำ จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๗ มกราคม ๒๕๒๓

กิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน

๑. ความเป็นมาของกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน

ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐) กำหนดวิสัยทัศน์ให้ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เน้นการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สร้างสมดุลของการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ในภาคการเกษตรเน้นการทำเกษตรกรรมยั่งยืน และให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น รัฐบาลจึงได้มีนโยบายส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนสร้างความมั่นคงทางอาหาร รวมทั้งการแก้ไขปัญหาและยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับเกษตรกรอย่างยั่งยืน โดยมอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดทำแผนขับเคลื่อนการบริหารจัดการเกษตรกรรมยั่งยืน (Sustainable Agriculture) ๕ รูปแบบ ประกอบด้วย เกษตรธรรมชาติ (Natural Farming) เกษตรอินทรีย์ (Organic Agriculture) วนเกษตร (Agroforestry) เกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) และเกษตรทฤษฎีใหม่ (New Theory Agriculture)

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ได้รับมอบหมายให้เป็นเจ้าภาพหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑ พื้นที่ดำเนินการปีละ ๔๕,๐๐๐ ไร่ โดยการส่งเสริมปลูกไม้ป่า ไม้ยืนต้น ไม้สมุนไพร ไม้หายาก ไม้ประจำถิ่น ฯลฯ บนที่ดินทำกินของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน ในรูปแบบที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และความต้องการของเกษตรกร มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพดินให้เหมาะสมกับการทำการเกษตร สร้างความสมดุลของระบบนิเวศในแปลงเกษตร ลดพื้นที่การทำเกษตรเชิงเดี่ยว รวมทั้งเป็นการสร้างแหล่งผลิตปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ โดยเน้นให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ ตลอดจนเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับประเทศมากขึ้น

๒. ความหมายของ “วนเกษตร”

ในอดีตคำว่า “วนเกษตร” (Agroforestry) ยังไม่เป็นที่รู้จักกันมากนัก ต่อมาเมื่อภาคการเกษตรประสบปัญหาการทำเกษตรเชิงเดี่ยวติดต่อกันเป็นเวลานาน ได้สร้างความเสียหายให้แก่ระบบนิเวศหลายประเทศได้ตระหนักถึงปัญหาของป่าไม้และบทบาทของพืชยืนต้นในการปกป้องและปรับปรุงสภาพแวดล้อม โดยหันมาทบทวนการพัฒนากระบวนการผลิตในรูปแบบการปลูกพืชยืนต้นควบคู่ไปกับการปลูกพืชอายุสั้นอื่น ๆ ให้มีความหลากหลายเกื้อกูลกัน รวมทั้งอาจมีการเลี้ยงสัตว์ร่วมด้วย จึงมีการพูดถึง “วนเกษตร” กันมากขึ้น ทั้งในหมู่นักวิชาการ นักการเกษตร ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์เกษตร ผู้ที่ใช้ชีวิตในการเรียนรู้กับวิถีการเกษตรที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติจนไม่อาจแยกขาดออกจากกันได้ ตัวอย่างที่ชัดเจนได้แก่ พ่อผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม ปราชญ์เกษตร เจ้าขององค์ความรู้ที่ลุ่มลึกในการทำวนเกษตร พื้นที่อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา “วนเกษตร” ตามแนวคิดของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม คือการปลูกไม้สารพัดชนิดในที่ดินทำกิน จนกลายเป็นป่าย่อม ๆ มีทั้งป่า ไม้ยืนต้น ไม้ผล แปลงผักรวมอยู่ในบริเวณเดียวกัน หรือจะเป็นไม้ยืนต้นปลูกรอบคันนา หรือจะกันพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นป่าเพื่อทำวนเกษตร ซึ่งสามารถให้ผลผลิตหลากหลายชนิด

วนเกษตรสามารถยืดหยุ่นได้ ไม่มีลักษณะตายตัว แต่ที่สำคัญ คือ ต้องมีไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ไม้ผลขนาดกลาง พืชผักสมุนไพรหลากหลายชนิด และสามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยได้ โดยปลูกคละอยู่รวมกันในพื้นที่ (<https://prachatai.com/journal/๒๐๑๖/๐๖/๖๖๓๒๐>)

“วนเกษตร” มาจากคำว่า วน- (วะ-นะ) ที่หมายถึง ป่าไม้ หรือ ดง ซึ่งมีความหลากหลายของทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต และคำว่า เกษตร ที่หมายถึง ที่ดิน หุ่น นา หรือไร่ ที่ใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ รวมทั้งการปศุสัตว์ การประมง และการป่าไม้ ซึ่งตามหลักโดยทั่วไป “วนเกษตร” เป็นระบบเกษตรกรรมที่นำเอาหลักการความยั่งยืนของระบบป่าธรรมชาติ มาเป็นแนวทางในการทำการเกษตร รวมทั้งมีการจัดองค์ประกอบการผลิตทางการเกษตรให้เกิดความหลากหลายของชนิดพืชและสัตว์อย่างเหมาะสมและสมดุล (ณัฐพล ขานหมัด และคณะ : ๒๕๖๐) “วนเกษตร” จึงเป็นทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ในการบริหารจัดการพื้นที่เกษตร โดยเน้นการปลูกไม้หลากหลายชนิด เช่น ไม้ยืนต้น ไม้ป่า ไม้ผล ไม้สมุนไพร ไม้หายาก ไม้ประจำถิ่น ไม้โตเร็ว ฯลฯ ลงไปในแปลงเกษตรกรรมด้วยรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น ปลูกเสริม ปลูกซ่อม ปลูกเพิ่มเติมในแปลงเกษตรผสมผสาน แปลงเกษตรทฤษฎีใหม่ แปลงเกษตรธรรมชาติ และแปลงเกษตรอินทรีย์ก็ได้ โดยยึดหลักการเกื้อกูล พึ่งพา และส่งเสริมกัน รวมถึงการใช้ประโยชน์ร่วมกันในระยะยาว

กล่าวคือ “วนเกษตร” เป็นการทำกิจกรรมการเกษตร (พืชเกษตร ปศุสัตว์ ประมง) ร่วมกับการปลูกไม้ป่า ไม้ยืนต้น ฯลฯ โดยสามารถสรุปได้ ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑. ระบบเกษตรที่ทำในพื้นที่ป่า ได้แก่ การปลูกพืชแซมในพื้นที่ป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าห้วยไร่ปลายนา พื้นที่รกร้างว่างเปล่า ป่าชุมชน ป่าสาธารณะที่มีการใช้ประโยชน์ร่วมกัน การนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในป่า การทำกิจกรรมประมงในพื้นที่ป่า และการเก็บผลผลิตจากป่ามาใช้ประโยชน์โดยไม่ทำลายระบบนิเวศ ฯลฯ

๒. การสร้างระบบเกษตรในพื้นที่ทำกินของเกษตรกรให้มีลักษณะเลียนแบบระบบนิเวศป่าธรรมชาติ คือ การปลูกไม้ยืนต้น ไม้ป่า ไม้สมุนไพร ไม้พื้นถิ่น ไม้หายาก ฯลฯ แซมในแปลงเกษตรกรรม เพื่อให้แปลงมีระบบนิเวศที่สมดุล มีร่มไม้ปกคลุม ส่งผลให้แปลงเกษตรมีความชุ่มชื้นสูง และมีความหลากหลายทางชีวภาพ (พืชเกษตร ปศุสัตว์ ประมง)

การทำกิจกรรมเกษตร (พืชเกษตร ปศุสัตว์ ประมง) ร่วมกับการปลูกไม้ป่าและไม้ยืนต้น ฯลฯ ต้องคำนึงถึงความเกื้อกูลกัน พึ่งพากัน ส่งเสริมกัน และใช้ประโยชน์ร่วมกัน

๓. รูปแบบของระบบวนเกษตร

ระบบวนเกษตรของป่าธรรมชาติและป่าสร้างใหม่ ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์หรือจำกัดรูปแบบ ขนาด จำนวน และชนิดในการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ต่อหน่วยพื้นที่ แปลงวนเกษตรรูปแบบเดียวกันมีความแตกต่าง และความหลากหลายของกิจกรรมย่อยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ มุ่งเน้นการผลิตที่มีความหลากหลายและให้ความสำคัญกับความสมดุลของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในระบบวนเกษตร เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ สามารถแสดงแผนภาพจำลองแปลงวนเกษตรทั้ง ๔ ระบบ ดังนี้

๓.๑ ระบบไม้ป่า – พืชเกษตร

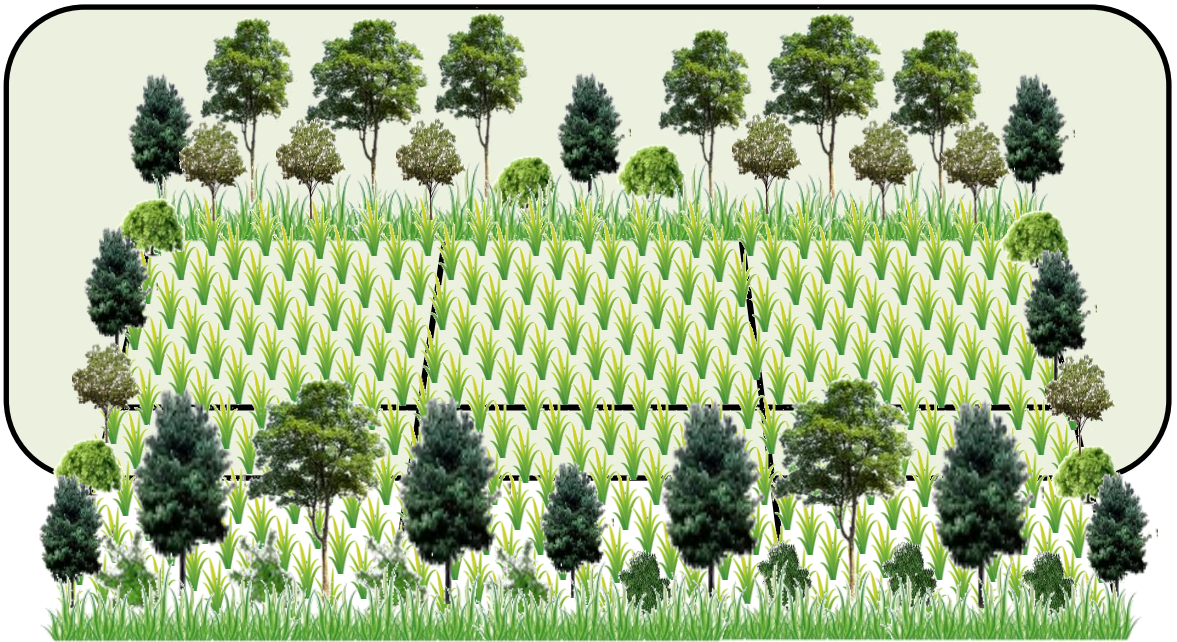
๓.๒ ระบบไม้ป่า – ปศุสัตว์

๓.๓ ระบบไม้ป่า – ประมง

๓.๔ ระบบไม้ป่า – พืชเกษตร – ปศุสัตว์ – ประมง

๓.๑ ระบบไม้ป่า - พืชเกษตร เป็นการปลูกพืชเกษตรแทรกภายในสวนป่า ซึ่งสามารถทำได้หลายรูปแบบ ดังนี้

๓.๑.๑ ปลูกต้นไม้แนวขอบรอบนอกของแปลงปลูกพืชเกษตร

ปลูกไม้ป่าและสมุนไพรรอบนาข้าว

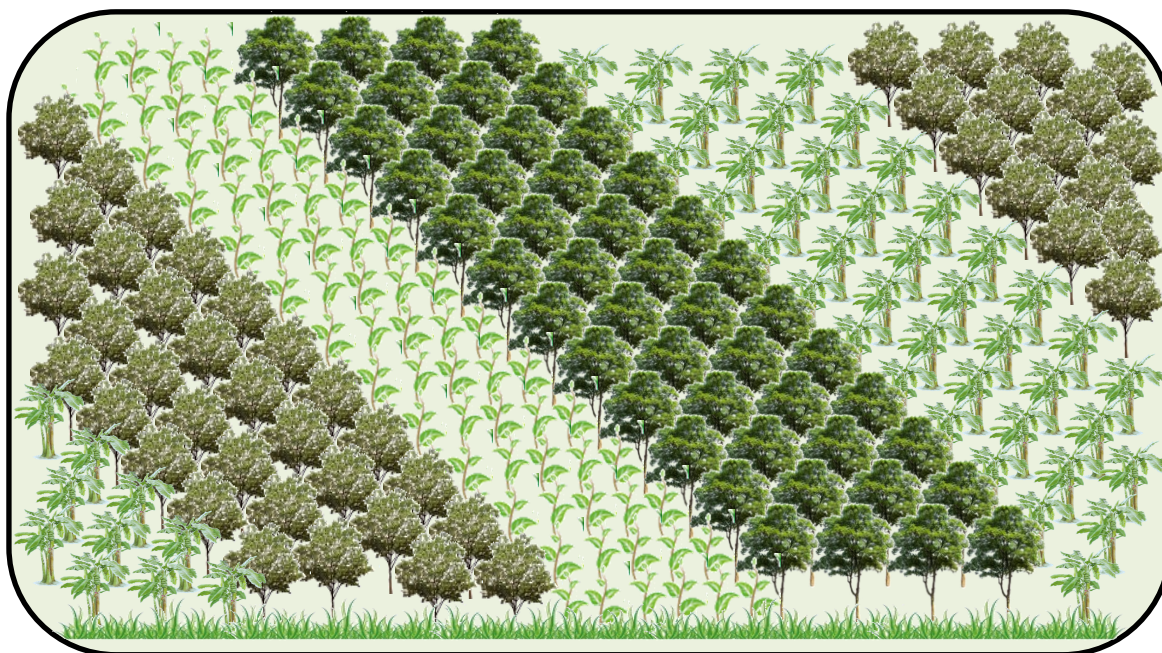
๓.๑.๒ ปลูกต้นไม้สลับแถวเว้นแถวระหว่างไม้ป่ากับพืชเกษตร

ปลูกไม้ป่าสลับแถวกับมันสำปะหลัง

ที่มา : อนุรักษ์ ขานหมัด และคณะ ๒๕๖๐

๓.๑.๓ ปลุกต้นไม้สลับเป็นแถบ ๆ ระหว่างไม้ป่ากับพืชเกษตร

ปลูกไม้ป่าสลับเป็นแถบๆ กับกล้วย และชอม

๓.๑.๔ ปลูกผสมโดยการสุมอย่างไม่เป็นระเบียบระหว่างไม้ป่ากับพืชเกษตร

ปลูกไม้ป่าผสมผสานพืชเกษตร

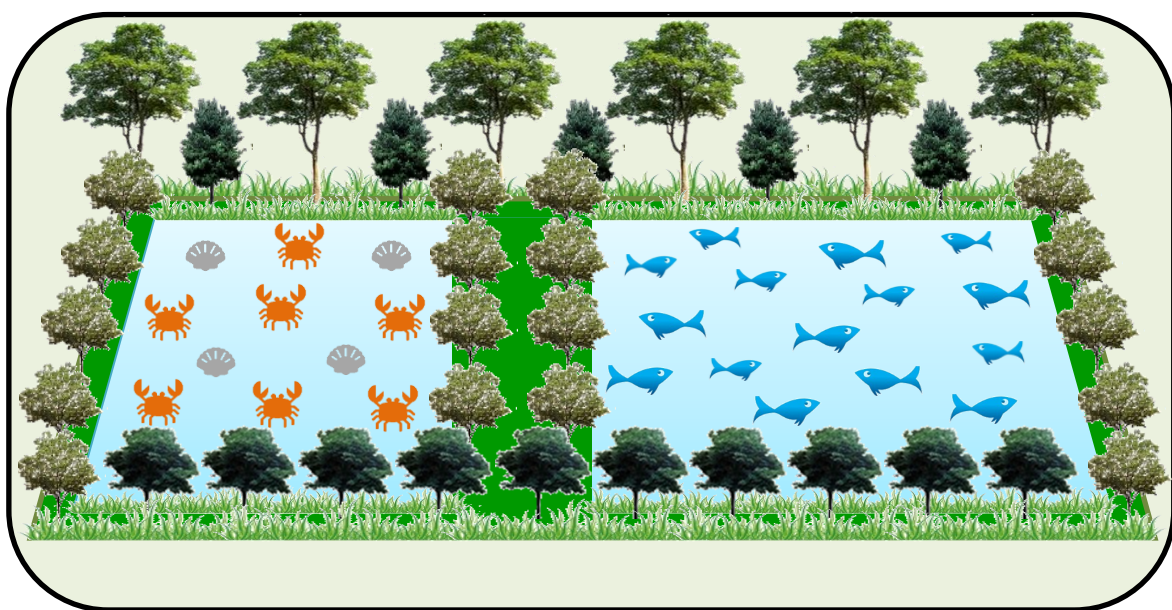
ที่มา : ณัฐพล ขานหมัด และคณะ ๒๕๖๐

๓.๒ ระบบไม้ป่า - ปศุสัตว์ เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างการปลูกไม้ป่าและการเลี้ยงสัตว์ โดยการปลูกหญ้าหรือพืชอาหารสัตว์ในสวนป่า แล้วปล่อยสัตว์เข้าไปเลี้ยงในสวนป่าโดยตรง

เลี้ยงโคนมแบบปล่อยในสวนป่า

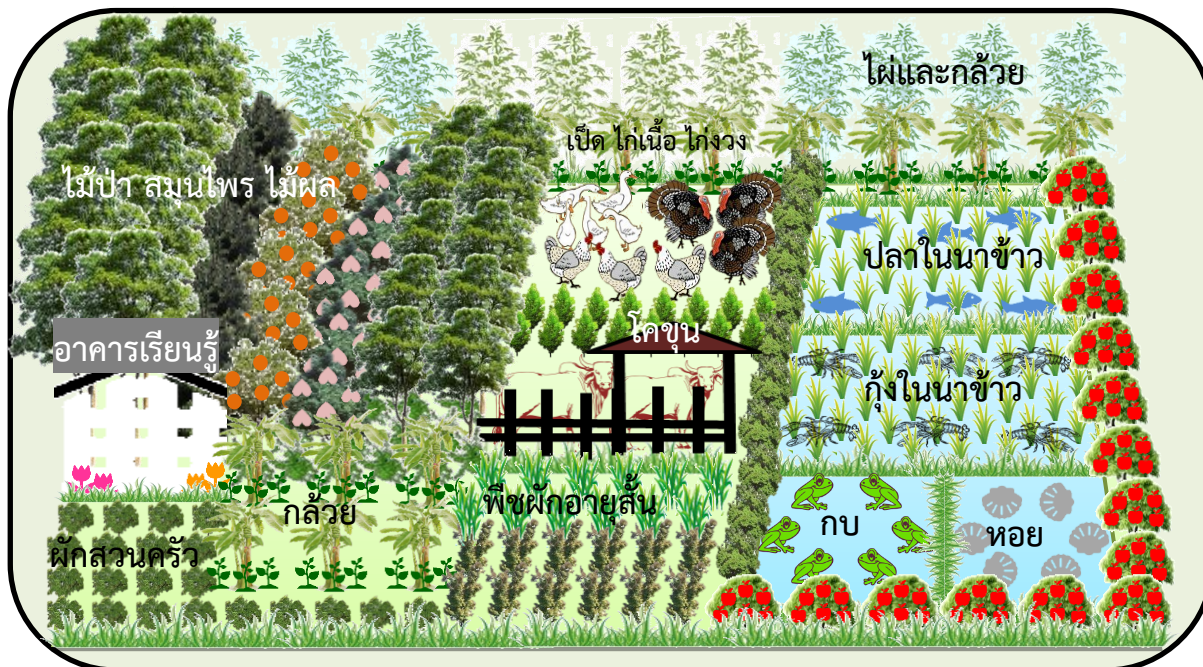
๓.๓ ระบบไม้ป่า - ประมง เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างการปลูกไม้ป่าและการเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น การทำฟาร์มกุ้งและหอยตามป่าชายเลน การเลี้ยงปลาน้ำจืดตามร่องน้ำระหว่างแถวหรือคันคูของต้นไม้ หรือมีการปลูกไม้โกงกางในบ่อเลี้ยงปลา เป็นต้น

เลี้ยงสัตว์น้ำและปลูกไม้ป่าบนขอบสระ

ที่มา : ญัฐพล ขานหมัด และคณะ ๒๕๖๐

๓.๔ ระบบไม้ป่า - พืชเกษตร - ปศุสัตว์ - ประมง อาจกล่าวได้ว่าเป็นระบบวนเกษตรเต็มรูปแบบ เพราะเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันระหว่างกิจกรรมหลักทั้งสิ้น คือ การปลูกไม้ป่า การปลูกพืชเกษตร การเลี้ยงสัตว์บก และการเลี้ยงสัตว์น้ำ

ที่มา : อนุรักษ์ ขานหมัด และคณะ ๒๕๖๐

๔. ประโยชน์จากการทำวนเกษตร

๔.๑ มิติทางเศรษฐกิจ

๑) เกิดความมั่นคงทางอาหารและแหล่งปัจจัยในการดำรงชีพ เช่น เกษตรกรมีอาหารปลอดภัยบริโภคในครัวเรือน มีพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นยาสามัญประจำบ้าน นำกิ่งไม้จากการตัดแต่งต้นไม้มาใช้เป็นเชื้อเพลิงในครัวเรือน นำเศษใบไม้กิ่งไม้ทำปุ๋ยหมัก นำลำไม้ไผ่ไปใช้ประโยชน์ในแปลง เช่น ค้ำกิ่งส้ม/กิ่งลำไยทำเล้าไก่ หรือแนวรั้ว

๒) เกิดรายได้จากการขายพันธุ์ไม้/ต้นไม้ ผลผลิตทางการเกษตรที่หลากหลาย การแปรรูปผลผลิตและสมุนไพร ตลอดจนผลพลอยได้จากแปลงวนเกษตรตามฤดูกาล เช่น เห็ด หน่อไม้ สมุนไพร และแมลงต่าง ๆ

๓) ลดความเสี่ยงด้านราคา เนื่องจากมีผลผลิตที่หลากหลาย

๔) เกิดความมั่นคงทางรายได้ในอนาคต เพราะไม้ยืนต้นสามารถแปรรูปเป็นเส้นใยหรือเนื้อไม้ที่มีมูลค่า

๔.๒ มิติทางสังคม

๑) เกิดการแบ่งปันอาหารและช่วยเหลือกันในชุมชน

๒) เกิดการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแปรรูปผลผลิตจากวนเกษตร

๓) สร้างความยั่งยืนของชุมชนและสังคม

๔) ลดการอพยพออกนอกพื้นที่

๕) สร้างสุขอนามัยที่ดีให้กับเกษตรกรและชุมชน

๔.๓ มิติทางสิ่งแวดล้อม

- ๑) เกิดความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่
- ๒) ระบบวนเกษตรมีบทบาทในการอนุรักษ์พื้นที่ ทั้งในด้านการป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน และการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน ส่งผลต่อปริมาณที่เพิ่มขึ้นของผลผลิตในระยะยาว
- ๓) ทำให้สภาพแวดล้อมโดยรวมดีขึ้น มีสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี
- ๔) ลดการทำการเกษตรเชิงเดี่ยว ทำให้เกิดการทำการเกษตรกรรมยั่งยืนมากขึ้น ส่งผลต่อระบบนิเวศที่สมดุลมากขึ้น
- ๕) เป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับประเทศ

๕. พื้นที่ดำเนินการ

พื้นที่ดำเนินการกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน จำนวน ๔๕,๐๐๐ ไร่ โดยดำเนินการในเขตปฏิรูปที่ดิน ๗๒ จังหวัด สามารถดำเนินการได้ ๒ แนวทาง ดังนี้

๕.๑ วนเกษตรแปลงชุมชน ดำเนินการในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินซึ่งชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น พื้นที่โครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล (คทช.) พื้นที่ดำเนินการศูนย์ไม้ผลเดิมของ ส.ป.ก. และพื้นที่ดำเนินการนิคมเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่ ทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ เอกชน รัฐวิสาหกิจ กลุ่มหรือสถาบันเกษตรกร ผู้ปกครองท้องถิ่น ราษฎรเกษตรกร ฯลฯ

๕.๒ วนเกษตรแปลงบุคคล หมายถึง พื้นที่แปลงเกษตรกรรมทั่วไปในเขตปฏิรูปที่ดิน โดย ส.ป.ก. สามารถสนับสนุนพันธุ์ไม้ยืนต้น ไม้ผล ไม้ป่าเป็นหลัก ควบคู่กับไม้ชั้นกลาง ชั้นล่าง และไต่ดิน ซึ่งเป็นไปตามศาสตร์พระราช “ปลูกไม้ ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง” พร้อมทั้งสนับสนุนกล้าไม้ชนิดต่าง ๆ ให้ผสมผสานกลมกลืนไปกับชนิดพันธุ์พืชที่มีอยู่แล้ว คำนึงถึงการใช้ประโยชน์ การสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบนิเวศที่สมดุลและยั่งยืน

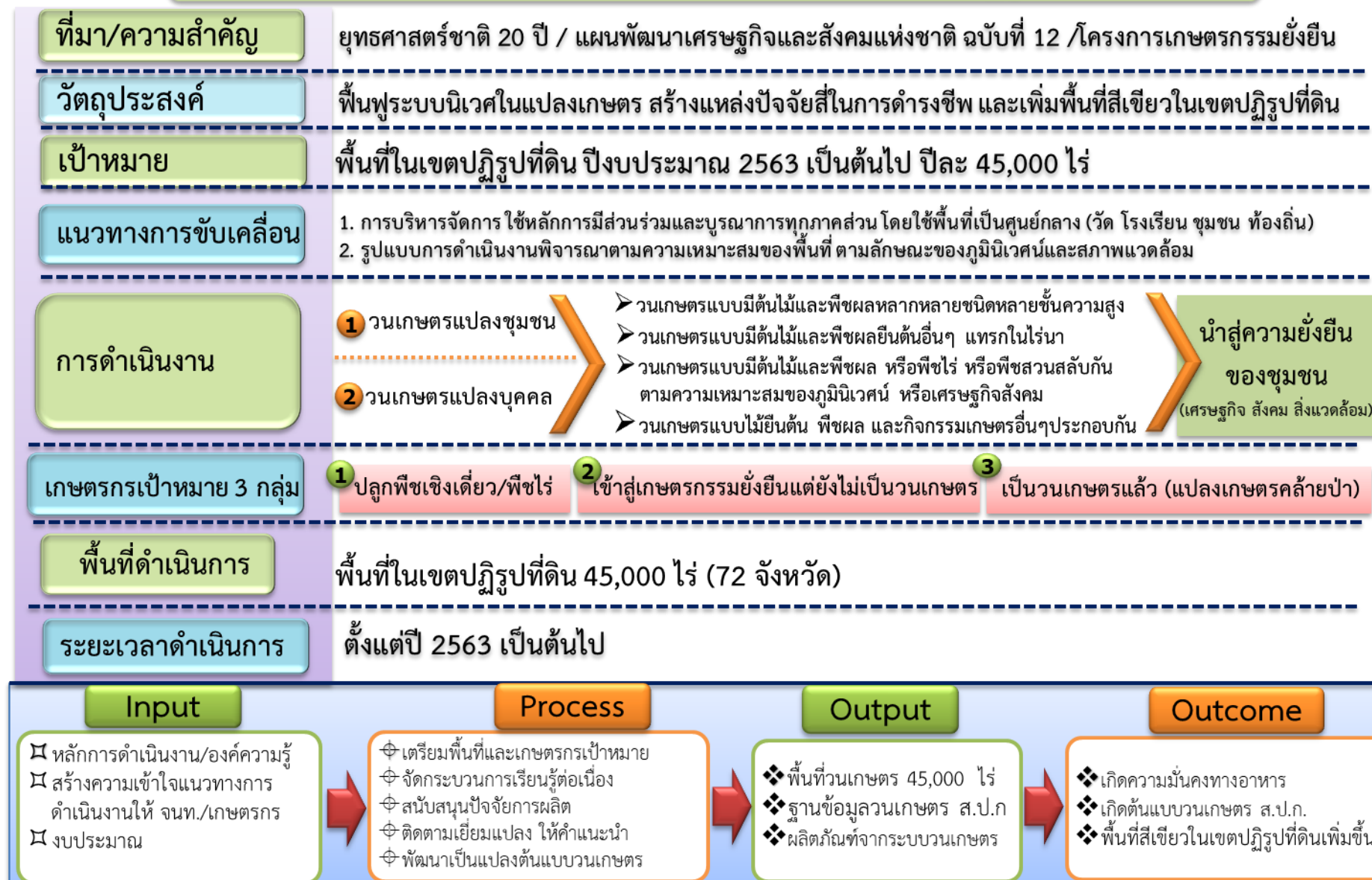
๖. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ ต้องเป็นเกษตรกร ราษฎรเกษตรกร กลุ่มหรือสถาบันเกษตรกร ในเขตปฏิรูปที่ดิน มีคุณสมบัติ ดังนี้

- ๖.๑ เกษตรกรทำกิจกรรมวนเกษตรบนที่ดินทำกินในเขตปฏิรูปที่ดิน
- ๖.๒ เกษตรกรสมัครใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมระบบวนเกษตร
- ๖.๓ เกษตรกรมีความภาคภูมิใจในอาชีพเกษตรกรรม
- ๖.๔ เกษตรกรพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากเกษตรเชิงเดี่ยวสู่ระบบวนเกษตร
- ๖.๕ เกษตรกรสามารถประยุกต์ใช้หลักการ แนวคิด ทฤษฎีในการบริหารจัดการพื้นที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสม

หลักการขับเคลื่อนกิจกรรม “วนเกษตร” ในเขตปฏิรูปที่ดิน

๘. Road Map กิจกรรมวนเกษตร

Road Map กิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน ปีงบประมาณ 2563 ภายใต้โครงการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน

วัตถุประสงค์ :

1. สร้างแหล่งปัจจัยสี่ในการดำรงชีพ ส่งผลให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้
2. พื้นพระบดินในแปลงเกษตร
3. เพิ่มพื้นที่สีเขียวในเขตปฏิรูปที่ดิน

เป้าหมาย : พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน 45,000 ไร่
งบประมาณ : 46,535,300 บาท

Input

1. เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน (72 จังหวัด)
2. พื้นที่ดำเนินงานในเขตปฏิรูปที่ดิน 45,000 ไร่ (72 จังหวัด)
3. งบประมาณ 46,535,300 บาท
 - 3.1 องค์ความรู้ (อบรม/ศึกษาดูงาน)
 - 3.2 พันธุ์ไม้/วัสดุการเกษตร

Process

1. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของโครงการ
2. จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ แนวทางการขับเคลื่อนโครงการส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน 4 ภาค
3. ประชาสัมพันธ์/ชี้แจงโครงการ/รับสมัครเกษตรกรที่สนใจ
4. แบ่งกลุ่มเกษตรกร เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้
 - 4.1 เกษตรกรที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว/พืชไร่
 - 4.2 เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน/เกษตรอินทรีย์/สมุนไพร ฯลฯ ที่ยังไม่เข้าสู่ระบบวนเกษตร (ไม่มีไม้ยืนต้น)
 - 4.3 เกษตรกรที่ทำวนเกษตรแล้ว (แปลงเกษตรมีลักษณะเลียนแบบป่า)
5. อบรมให้ความรู้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการและศึกษาดูงาน (หลักสูตรอบรมให้เหมาะสมตามการแบ่งกลุ่มเกษตรกร)
6. จัดหาและสนับสนุนพันธุ์ไม้ยืนต้นที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่และความต้องการของเกษตรกร
7. เกษตรกรดำเนินการปลูกกล้าไม้ และดูแลรักษา
8. ลงพื้นที่ติดตามและเก็บข้อมูลการดำเนินงาน
9. ส.ป.ก.จังหวัด จัดทำแบบสอบถามและประเมินผลการดำเนินโครงการ พร้อมทั้งรายงานผลในระบบ PARA
10. สรุปและจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน
11. เผยแพร่/ประชาสัมพันธ์ผลงาน

Output

1. พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน จำนวน 45,000 ไร่ ได้รับการส่งเสริม เป็นระบบวนเกษตร
2. ฐานข้อมูลวนเกษตร ในเขตปฏิรูปที่ดิน ปีงบประมาณ 2563

Outcome

1. ร้อยละ 30 ของพื้นที่ที่ได้รับการส่งเสริมปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบวนเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง
2. เกิดความมั่นคงทางอาหารในแปลงเกษตรกร
3. พื้นที่สีเขียวในเขตปฏิรูปที่ดินเพิ่มขึ้น

๙. แผนงาน/งบประมาณ

๙.๑ แผนงาน : กิจกรรมวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน ๗๒ จังหวัด จำนวน ๔๕,๐๐๐ ไร่

๙.๒ งบประมาณ : ส.ป.ก. สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน ให้ ส.ป.ก. ๗๒ จังหวัด เฉลี่ยไร่ละ ๔๐๕ บาท ประกอบด้วยค่าวัสดุการเกษตรไร่ละ ๓๐๐ บาท และค่าบริหารจัดการไร่ละ ๑๐๕ บาท โดย ส.ป.ก.จังหวัดสามารถนำงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรไปบริหารจัดการ/จัดหาวัสดุการเกษตร/ปัจจัยการผลิต/กล้าพันธุ์ไม้ ให้เกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมวนเกษตร นำไปปลูกในเขตปฏิรูปที่ดิน (แปลงชุมชน แปลงบุคคล) ได้แก่ ไม้ป่า ไม้ยืนต้น ไม้อายุยืน ไม้ผล พืชสมุนไพร ไม้พื้นถิ่น ไม้หายาก ฯลฯ เป็นต้น

๑๐. ตัวชี้วัด

๑๐.๑ ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ : พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดิน จำนวน ๔๕,๐๐๐ ไร่ ได้รับการส่งเสริมเป็นระบบวนเกษตร

๑๐.๒ ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ : ร้อยละ ๓๐ ของพื้นที่ที่ได้รับการส่งเสริม มีการปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบวนเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง

๑๐.๓ ผลสัมฤทธิ์โครงการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน (กิจกรรมวนเกษตร และเกษตรอินทรีย์) พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดินได้รับการฟื้นฟู อนุรักษ์ พื้นที่เกษตรกรรมยั่งยืนเพิ่มขึ้น ๕๐,๐๐๐ ไร่ และ ร้อยละ ๑๐ ของครัวเรือนเกษตรกรเป้าหมายในเขตปฏิรูปที่ดิน สามารถลดต้นทุนการผลิตได้

๑๑. ขั้นตอนการดำเนินงาน

การปฏิบัติงานของ เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. ส่วนกลาง/ส.ป.ก. จังหวัด ร่วมกับเกษตรกร มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

ลำดับ	ขั้นตอนการดำเนินงาน	ระยะเวลาดำเนินงาน	ผู้รับผิดชอบ
๑	ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน	ต.ค. - พ.ย. ๖๒	ส.ป.ก. ส่วนกลาง
๒	โอนเงินงบประมาณ ให้ ส.ป.ก. จังหวัด ใช้ในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน (ครั้งที่ ๑)	ธ.ค. ๖๒	ส.ป.ก. ส่วนกลาง
๓	จัดทำ “คู่มือการปฏิบัติงานกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน ภายใต้โครงการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓”	ธ.ค. ๖๒ - ม.ค. ๖๓	ส.ป.ก. ส่วนกลาง
๔	ประชาสัมพันธ์/ชี้แจง/รับสมัครเกษตรกรที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน	ธ.ค. ๖๒ - มี.ค. ๖๓	ส.ป.ก. จังหวัด

ลำดับ	ขั้นตอนการดำเนินงาน	ระยะเวลา ดำเนินงาน	ผู้รับผิดชอบ
๕	แบ่งกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรม เป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้ ๕.๑ เกษตรกรที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว/พืชไร่ ๕.๒ เกษตรกรที่เข้าสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนแต่ยังไม่ได้เป็นระบบวนเกษตร เช่น เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน/เกษตรอินทรีย์/เกษตรสมุนไพร ฯลฯ ที่ยังไม่ปลูกไม้ยืนต้นหรือมีบ้างประปราย ๕.๓ เกษตรกรที่ทำวนเกษตรแล้ว (แปลงเกษตรที่มีลักษณะคล้ายป่าไม้ยืนต้นเป็นหลัก มีความร่มรื่นและชุ่มชื้นสูง)	ธ.ค. ๖๒ - มี.ค. ๖๓	ส.ป.ก. จังหวัด
๖	อบรมให้ความรู้เกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมและศึกษาดูงาน โดยหลักสูตรที่อบรมให้เหมาะสมตามการแบ่งกลุ่มเกษตรกรในข้อ ๕ ขอบเขตเนื้อหา ดังนี้ ๖.๑ เกษตรกรที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว/พืชไร่ อบรม และศึกษาดูงานเกี่ยวกับ ๑) องค์ความรู้เกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืน วนเกษตร และพรบ.ป่าไม้ ๒) ไม้ ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง/ไม้ ๕ ระดับชั้น ๓) ความรู้และฝึกปฏิบัติการเพาะและขยายพันธุ์ไม้ ตลอดจนการเลือกพันธุ์ไม้ยืนต้นให้เหมาะสมกับพืชเกษตรในแปลงเกษตร ๔) ความรู้การปลูกพืชระยะสั้น/พืชทดแทนรายได้จากการเปลี่ยนวิธีการผลิต เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เลี้ยงชีพในระยะเริ่มต้นของการปรับเปลี่ยนมาทำวนเกษตร ๕) ศึกษาดูงานจากต้นแบบวนเกษตร เพื่อสร้างแรงขับเคลื่อนให้กับเกษตรกรได้อย่างชัดเจน ๖) หลักสูตรอื่น ๆ ที่เหมาะสม ๖.๒ เกษตรกรที่เข้าสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนแต่ยังไม่ได้เป็นระบบวนเกษตร เช่น เกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน/เกษตรอินทรีย์/เกษตรสมุนไพร ฯลฯ ที่ยังไม่ปลูกไม้ยืนต้นหรือมีบ้างประปราย อบรม และศึกษาดูงานเกี่ยวกับ ๑) องค์ความรู้เกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืน วนเกษตร และพรบ.ป่าไม้ ๒) ไม้ ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง/ไม้ ๕ ระดับชั้น ๓) ความรู้และฝึกปฏิบัติการเพาะและขยายพันธุ์ไม้ ตลอดจนการเลือกพันธุ์ไม้ยืนต้นให้เหมาะสมกับพืชเกษตรในแปลงเกษตร ๔) ศึกษาดูงานจากต้นแบบวนเกษตร เพื่อสร้างแรงขับเคลื่อนให้กับเกษตรกรได้อย่างชัดเจน ๕) การแปรรูปผลผลิตจากแปลงวนเกษตร ๖) หลักสูตรอื่น ๆ ที่เหมาะสม	ธ.ค. ๖๒ - มี.ค. ๖๓	ส.ป.ก. จังหวัด

ลำดับ	ขั้นตอนการดำเนินงาน	ระยะเวลา ดำเนินงาน	ผู้รับผิดชอบ
๖	๖.๓ เกษตรกรที่ทำวนเกษตรแล้ว (แปลงที่มีลักษณะคล้ายป่า มีไม้ยืนต้นเป็นหลักมีความร่มรื่นและชุ่มชื้นสูง) อบรม และศึกษา ดูงานเกี่ยวกับ ๑) การแปรรูปผลผลิตจากแปลงวนเกษตร ๒) แนวคิดการจัดการด้านบรรจุภัณฑ์และตราสินค้า ๓) แนวคิดด้านตลาด/ช่องทางจำหน่ายสินค้า (ระดับชุมชน/ ภูมิภาค/สากล ฯลฯ) ๔) การพัฒนาศักยภาพการยกระดับองค์ความรู้และการถ่ายทอด (เป็นวิทยากร) ๕) หลักสูตรอื่น ๆ ที่เหมาะสม	ธ.ค. ๖๒ - มี.ค. ๖๓	ส.ป.ก. จังหวัด
๗	จัดทำแบบสอบถามติดตามและประเมินผลการดำเนินงานโครงการ/ กิจกรรมพัฒนาเกษตรกร ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๓ ในส่วนของ กิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน พร้อมทั้งรายงานผล ในระบบ PARA (ส่วนที่ ๑ และ ๒)	ธ.ค. ๖๒ - มี.ค. ๖๓	ส.ป.ก. จังหวัด
๘	โอนเงินงบประมาณ ให้ ส.ป.ก. จังหวัด ใช้ในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริม ระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน (ครั้งที่ ๒)	ก.พ. - มี.ค. ๖๓	ส.ป.ก. ส่วนกลาง
๙	สำรวจความต้องการพันธุ์ไม้ของเกษตรกร โดยร่วมกันวิเคราะห์ชนิด พันธุ์ไม้ที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และการใช้ ประโยชน์ในแปลงเกษตรกร	ธ.ค. ๖๒ - พ.ค. ๖๓	ส.ป.ก. จังหวัด ร่วมกับเกษตรกร
๑๐	จัดหาและสนับสนุนพันธุ์ไม้ยืนต้น ไม้ป่า ไม้พื้นถิ่น ไม้สมุนไพร ฯลฯ ตามความต้องการของเกษตรกรที่ร่วมกันวิเคราะห์ชนิดพันธุ์ไม้ในข้อ ๙ และตามงบประมาณที่ได้รับจัดสรร ผ่านกระบวนการจัดซื้อ	เม.ย. - ส.ค. ๖๓	ส.ป.ก. จังหวัด
๑๑	ดำเนินการปลูกกล้าไม้ และดูแลรักษา	พ.ค. - ส.ค. ๖๓	ส.ป.ก. จังหวัด ร่วมกับเกษตรกร
๑๒	จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “แนวทางการขับเคลื่อนและแผนการ ดำเนินงานกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน ประจำปี งบประมาณ ๒๕๖๔”	ก.ค. - ส.ค. ๖๓	ส.ป.ก. ส่วนกลาง

ลำดับ	ขั้นตอนการดำเนินงาน	ระยะเวลา ดำเนินงาน	ผู้รับผิดชอบ
๑๓	ลงพื้นที่เก็บข้อมูลการดำเนินงาน พร้อมจัดทำแบบสอบถามติดตามและประเมินผลการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมพัฒนาเกษตรกร ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๓ ในส่วนของกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน พร้อมทั้งรายงานผลในระบบ PARA (ส่วนที่ ๓) และส่งกลับ สพท. (ส่วนที่ ๔)	ส.ค. - ก.ย. ๖๓	ส.ป.ก. จังหวัด
๑๔	คัดเลือกเกษตรกร “ต้นแบบวนเกษตร” อย่างน้อย จังหวัดละ ๑ ราย โดยใช้เกณฑ์ที่ ส.ป.ก. ส่วนกลาง กำหนด และแจ้งผลการคัดเลือกกลับ ส.ป.ก. ส่วนกลาง	ส.ค. - ก.ย. ๖๓	ส.ป.ก. จังหวัด
๑๕	ลงพื้นที่ติดตาม และเก็บข้อมูลการดำเนินงานกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน	ส.ค. - ก.ย. ๖๓	ส.ป.ก. ส่วนกลาง
๑๖	รวบรวมข้อมูลเกษตรกรต้นแบบวนเกษตร และจัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน ปีงบประมาณ ๒๕๖๓ พร้อมทั้งจัดทำเอกสารเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผลงาน	ก.ย. ๖๓	ส.ป.ก. ส่วนกลาง
๑๗	สรุปบทเรียนการดำเนินงาน และวางแผนการดำเนินงานในปีงบประมาณถัดไป	ก.ย. ๖๓	ส.ป.ก. ส่วนกลาง

๑๒. วิธีนับจำนวนไร่ที่ดำเนินกิจกรรมวนเกษตร

การนับจำนวนไร่ที่เข้าร่วมกิจกรรมวนเกษตร ใช้วิธีการนับทั้งระบบ กล่าวคือ การปลูกไม้ป่า ไม้ยืนต้น ไม้ผล พืชสมุนไพร ไม้พุ่มไม้ ไม้หายาก ฯลฯ ร่วมกับการทำกิจกรรมทางการเกษตร ไม่สามารถระบุชนิด และปริมาณการปลูกไม้ป่า ไม้ยืนต้น ไม้พุ่มไม้ ฯลฯ ที่แน่นอนได้ เจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. จังหวัด และเกษตรกร ต้องร่วมกันพิจารณาชนิดพันธุ์ไม้และจำนวนต้นไม้ ให้เหมาะสมกับภูมิภาคนั้น ๆ ชนิดและปริมาณต้นไม้ที่ปลูก ต้องเกื้อกูลกับกิจกรรมเกษตร จึงจะสามารถนับได้ทั้งระบบ เช่น เกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมวนเกษตร จำนวน ๕ ไร่ เป็นเกษตรกรปลูกพืชเชิงเดี่ยว ต้องการปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบวนเกษตร เกษตรกรและเจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. จังหวัด ต้องร่วมกันพิจารณาชนิดของพันธุ์ไม้ที่มีความเหมาะสม และเป็นประโยชน์ต่อแปลงเกษตรกร เช่น เป็นไม้กั้นลม และนำมาใช้ประโยชน์เป็นไม้ใช้สอยในแปลงได้ ซึ่งเกษตรกรอาจจะไม่ได้ปลูกไม้ป่าหรือไม้ยืนต้น เต็มแปลงหรือเต็มพื้นที่ อาจจะปลูกแค่บางส่วน ปลูกเป็นแนวรั้ว หรือปลูกแบบหัวไร่ปลายนา แต่ทั้งหมด ต้องส่งผลให้ระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมโดยรวมในแปลงทั้ง ๕ ไร่ในอนาคตดีขึ้น เช่น แปลงมีความร่มรื่น ดินมีความชุ่มชื้น ดินดีขึ้น รักษาหน้าดิน ลดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน ผลผลิตทางการเกษตรดีขึ้น สภาพแวดล้อมโดยรวมดีขึ้น มีความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น เหล่านี้จึงจะสามารถนับได้ทั้งระบบ

ภาคผนวก

แนวทางบริหารจัดการปัจจัยการผลิตตามกระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง

๑. การจัดซื้อจัดจ้างวงเงินเกิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท สามารถใช้วิธีการจัดซื้อจัดจ้างได้ ๒ รูปแบบ ได้แก่
 - ๑.๑ วิธีตลาดอิเล็กทรอนิกส์ (e-market)
 - ๑.๒ วิธีประกวดราคาอิเล็กทรอนิกส์ (e-bidding)
๒. การจัดซื้อจัดจ้าง วงเงินไม่เกิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท กรณีที่ใช้มาตรา ๕๖(๒ข) ใช้วิธีการจัดซื้อจัดจ้างที่เรียกว่า **วิธีเฉพาะเจาะจง** ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๒ กรณี ดังนี้
 - ๒.๑ วงเงินไม่เกิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท ไม่จำเป็นต้องมีราคากลาง
 - ๒.๒ วงเงินตั้งแต่ ๑๐๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป จำเป็นต้องมีราคากลาง

ราคากลาง หมายถึง ราคาเพื่อใช้เป็นฐานสำหรับเปรียบเทียบราคาที่ผู้ยื่นข้อเสนอได้ยื่นเสนอไว้ ซึ่งสามารถจัดซื้อจัดจ้างได้จริง

การกำหนดราคากลาง สามารถกำหนดได้จาก ๖ ข้อ ดังต่อไปนี้ (ตามแบบ ป.ป.ช. ๑๐๓/๗ การทำราคากลาง)

- ๑) ราคาที่ได้มาจากการคำนวณตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการราคากลางกำหนด
- ๒) ราคาที่ได้มาจากฐานข้อมูลราคาอ้างอิงของพัสดุที่กรมบัญชีกลางจัดทำ
- ๓) ราคามาตรฐานที่สำนักงานประมาณหรือหน่วยงานกลางอื่นกำหนด
- ๔) ราคาที่ได้มาจากการสืบราคาจากท้องตลาด
- ๕) ราคาที่เคยซื้อหรือจ้างครั้งล่าสุดภายในระยะเวลา ๒ ปีงบประมาณ
- ๖) ราคาอื่นใดตามหลักเกณฑ์ วิธีการ หรือแนวทางปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐนั้น ๆ

การจัดซื้อจัดจ้างพัสดุของ ส.ป.ก. จังหวัดแต่ละจังหวัด สามารถใช้วิธีการกำหนดราคากลางที่แตกต่างกันได้ แม้ว่าจะเป็นต้นไม้นิตเดียวกัน และราคากลางไม่จำเป็นต้องเท่ากัน เนื่องจากแต่ละจังหวัดราคาต้นไม้นิตไม่เท่ากัน เช่น พันธ์ไม้สักทางภาคเหนือราคาจะต่ำกว่าพันธ์ไม้สักทางภาคใต้ ดังนั้นการกำหนด/จัดทำราคากลาง ต้องให้ ส.ป.ก. จังหวัดแต่ละจังหวัดเป็นผู้กำหนด/จัดทำราคากลางเองตามหลักเกณฑ์ ๖ ข้อที่กล่าวมาแล้ว

การตั้งคณะกรรมการราคากลาง (กรณีการซื้อหรือจ้างที่มีใช้การจ้างก่อสร้าง) ให้หัวหน้าหน่วยงานของรัฐ แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่ง หรือจะให้เจ้าหน้าที่หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งรับผิดชอบในการจัดทำร่างขอบเขตของงาน หรือรายละเอียดคุณลักษณะเฉพาะของพัสดุที่จะซื้อหรือจ้าง รวมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกข้อเสนอด้วย

แหล่งข้อมูลอ้างอิง

๑. ระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. ๒๕๖๐
๒. ระเบียบที่เกี่ยวข้องกับ พ.ร.บ.จัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ พ.ศ. ๒๕๖๐
๓. กฎกระทรวง ปี ๒๕๖๐ (กำหนดกรณีการจัดซื้อจัดจ้างพัสดุโดยวิธีเฉพาะเจาะจง)

บรรณานุกรม

ประชาไท. (๒๕๕๙). วิบูลย์ เข็มเฉลิม-ผู้บุกเบิกวงการเกษตรแห่งฉะเชิงเทรา (ออนไลน์). สืบค้นจาก

<https://prachatai.com/journal/๒๐๑๖/๐๖/๖๖๓๒๐>

ณัฐพล ขานหมัด และคณะ. (๒๕๖๐). *วนเกษตรวิถีสู่ความยั่งยืน* (เอกสารเผยแพร่ ฉบับที่ ๕๕๙).

สำนักวิชาการและแผนงานและสำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี. สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.